

Kulturens rolige Vækst og bestandige Drift fremad. Til sidst bliver vi orienterede om Bokredsens fjerneste og mest isolerede Fastlande, Amerika, et Omraade, hvis tidlige Udvikling er saa godt som ukendt herhjemme, naar man undtager Fagfolkernes snævre Kreds.

Bagest i Bogen faar man endelig fire meget nyttige Ting, en udførlig Litteraturhistorie, et Register, en Tidstavle og et Folkekort. A propos Kort; som en lille Indvending kunde man maaske have ønsket sig nogle Kortskitser hist og her til Illustration af de enkelte Kulturelementers Udbredelse. Saadanne Skitser er langt mere veltalende end en hel Række geografiske Navne, der remses op i Teksten.

»Kulturens Veje« er et Mønster paa en Haandbog. Man maa være Dr. Birket-Smith taknemlig for, at han har aabnet Døren for os til det mest vidtspændende af alle de kulturhistoriske Fag. Et stort Savn er blevet afhjulpet hermed, for ingen Kulturhistoriker kan komme uden om Etnologien. Det foreliggende Værk fortjener derfor den videst mulige Udbredelse.

C. J. Becker.

Skriftens Historie.

E. Kroman: Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden. Udgivet af Dansk historisk Fællesforening. Hagerup 1943.

De mange, som har studeret Hjelholts »Skriftprøver«, udgivet af Fællesforeningen i 1940, og i det hele de danske arkivforskere, som ikke er eksperter i skriftens historie — og hvor mange af os er det? —, har sikkert mange gange, naar de er stødt paa bestemte ældre bogstavformer og maader at skrive ordene paa, spurgt sig selv: hvorledes er disse former og maader opstaaet, og hvorledes hænger de sammen med endnu ældre og med nyere former og maader? Hvorledes kom f. ex. det nygotiske e til at minde om et sammenknebet n? Hvorledes kom man ind paa at skrive ordet skipper som: skipp med en vandret streg gennem det sidste p's underlængde? Hvorledes er de gamle tegn for mark, skilling, hvid, penning og pund opstaaet? Hvorfor skrev man i 16. aarhundrede Wuen for uven? Dette og adskilligt andet kunde nok give anledning til funderinger, og det var ikke altid let at finde svar paa spørgsmaalene. Der var nok fremstillinger af skriftformernes og skriftarternes historie, men dels tog de, som H. Delitsch's: »Geschichte des abendländischen Schreibschriftformen«, ikke hensyn til den særligt danske ud-

vikling, dels holdt de sig til oldtidens og middelalderens latinske og gotiske skrift. En mere indgaaende redegørelse for dansk skriftudvikling i tiden siden reformationen har hidtil manglet, og man har derfor al god grund til at være arkivar Erik Kroman som forfatter og Fællesforeningen som udgiver taknemlig for, at der nu udsendes en saadan redegørelse.

Kromans bog er trods sine kun 80 sider overmaade indholdsrig. Efter en kort oversigt over middelalderens danske skrift skildres den nygotiske skrift i dens to perioder: fra reformationen til ca. 1650 og fra ca. 1650 til det ministerielle cirkulære af 10. maj 1875, som afskaffede undervisningen i gotisk eller »dansk« skrift (om berettigelsen af den sidste betegnelse se Kroman, s. 62) i skolerne. I forbindelse hermed redegøres der for anvendelsen af romertal, for de arabiske taltegn gradvise fremtrængen og for tegnsætningens historie. Derpaa følger et kapitel om den latinske skrift i Italien, hvor i 15. aarhundrede den humanistiske kursiv, grundlaget for al senere latinsk skriveskrift, udviklede sig, Frankrig, England, Tyskland og Danmark, et overmaade nyttigt kapitel om de i 16.—19. aarhundrede anvendte forkortelser (abbreviationer) og et tillæg om den franske og hollandske gotiske skrift, runeskrift, anvendt i 16. aarhundrede, talmonogrammer og astronomiske tegn til betegnelse af ugedagene.

»Skriftens Historie i Danmark« er et værk, hvis vejledning man trygt kan give sig i vold. Arkivar Kroman er en af vore kyndigste og skarpsindigste kendere af ældre skrift, og hans skildring hviler for den danske skriftudviklings vedkommende helt igennem paa et indgaaende studium af originale haandskrifter, akter, breve og brevbøger, overvejende fra Rigsarkivets skatkammer. Fremstillingen skildrer ikke blot de almindelige træk i de forskellige perioders skiftende skriftpræg, illustreret ved kortere skriftprøver, men giver en analyse af de enkelte bogstavformer og de ændringer, de undergaar, paa grundlag af alfabetisk ordnede grupper af store og smaa bogstavtyper fra henholdsvis 16., første halvdel af 17. og 17.—18. aarhundrede. Der ligger et uhyre arbejde og en fremragende kritisk iagttagelses-evne bag tilvejebringelsen af disse grupper og de foretagne analyser. Anm. har ikke kunnet konstatere mangelen af nogen blot nogenlunde almindeligt forekommende bogstavform. Detaillernes mangfoldighed søges dog, saa vidt det er muligt, indordnet under større synspunkter. Forfatteren stræber at vise skriftens udvikling i dens sammenhæng med den almindelige historiske udvikling, især naturligtvis de kunstneriske stilarters historie,

med renæssance, barok, rokoko, klassicisme og Christian VIII.s stil, men ogsaa med f. ex. enevældens normerende og regulerende virksomhed. At der er en saadan sammenhæng, lader sig næppe bestride, men Kroman peger samtidig paa, hvorledes ændringer i haandens skrivestilling og fjerpenneens tilskæring, siden indførelsen af staaipenne (staaipenne af indenlandsk fabrikat var fremme paa den første danske industriudstilling 1810) har bidraget til at omdanne skriftpræget.

Som de fleste andre kulturforeteelser naaede ændringer i skriften i regelen til Danmark over Tyskland, og den danske skrift har gennem tiderne været stærkt paavirket af den tyske. Den har dog, som Kroman viser, hverken i middelalderen eller i nyere tid slavisk fulgt de tyske forbilleder, og fra ca. 1600 træder forskellene stadig stærkere frem, indtil Danmark i anden halvdel af 19. aarhundrede brød med den gotiske skrift, hvad Sverige allerede havde gjort i slutningen af det 18., England og Frankrig i løbet af det 16., Holland i det 17. aarhundrede. Til forskellige tider har i øvrigt baade fransk, hollandsk og engelsk skrift øvet indflydelse paa den danske. Det var et studium værd, hvad adelens og de lærdes udenlandsrejser i saa henseende har betydet. Flere lærde fra Erasmus Lætus paa Frederik II.s tid til N. M. Petersen brød paa egen haand med »gotikken«, idet de skrev dansk med latinske bogstaver, hvad enten nu klassiske, vesteuropæiske eller svenske forbilleder har været afgørende for dem.

Megen opmærksomhed fortjener Kromans paavisning af, at det var ripenseren Johannes Laverentzen (ca. 1648—1729), kongelig haandskriver og skriver i gehejmearkivet, senere direktør for det kongelige bogtrykkeri og universitetets første bogtrykker, som har udført den ortografisk mærkeligt moderne renskrift af Christian V.s Danske Lov, hvorefter loven 1683 tryktes, og at han derved, i kraft af den normgivende indflydelse, Danske Lov fik paa dansk ortografi, havde en hovedandel i, at denne i løbet af 18. arhundrede fik en fastere karakter. Naar Kroman i denne forbindelse udtrykker ønsket om, at man i Danmark som i de store lande kunde samles om den hævdundne retskrivning, der stadig hviler paa grundlaget fra Laverentzens tid, »da en fast Retskrivning har alle Fordele«, kan man redebont give ham ret i dette sidste uden dog at mene, at en retskrivning, fordi den er hævdund, fortjener at blive staaende til evig tid. Og det er ikke et holdbart argument for bevarelsen af de store bogstaver ved substantiver, at dette system træffes nogenlunde gennemført allerede i Resens bibeloversættelse fra 1607. Danmark

har forladt de gotiske bogstaver til fordel for de i Vesteuropa sejrende, tydeligere og smukkere latinske; hvorfor holde saa krampagtigt fast ved en af den gotiske baroks snurrigste ska-belser?

Rent personligt konstaterer anm. med tilfredshed, at en gruppe breve fra kong Frederik III., for hvis herkomst fra kongens egen haand han har argumenteret stærkt, efter Kromans mening »med Sikkerhed« kan paavises at være egenhændige. Til gengæld skal et brev fra nævnte konge til grev Chr. Rantzau, som undertegnede i tilslutning til Fridericia har betegnet som egenhændigt, være en afskrift af en kongelig skriver. Jeg bøjer mig her for Kromans expertise — meget fast i troen har jeg paa dette punkt aldrig været — men tilføjer dog, at jeg er temmelig sikker paa, at der har ligget en egenhændig kongelig udfærdigelse til grund for afskriften.

Selvfølgelig kan man altid finde noget at udsætte paa ethvert menneskeværk. De smaa indvendinger, jeg kan have mod en og anden enkelthed i dette, er der dog ingen grund til her at fremføre. Lad mig nøjes med at paapege, at naar den franske skrive-lærer Petré's forskrift s. 67 gives som prøve paa fransk skrift, burde det være fremhævet, at der drejer sig om skønskrift. Der findes fra det 17. aarhundredes Frankrig haandskrifter, der er lige saa personligt prægede som de s. 68 gengivne linier fra hertugen af Marlboroughs haand. Udtalelsen om, at engelsk skrift har holdt sig forbavsende uforandret fra 17. aarhundrede (s. 68), er kun med modifikationer rigtig, som bl. a. kendere af engelske breve fra victoriansk tid og vore dage vil vide. Men sikkert er det, at der baade i England og Frankrig er langt større kontinuitet til stede paa dette omraade end i Danmark.

Disse og andre indvendinger er dog kun smaating. Der kan vanskeligt tænkes en bedre vejledning i nyere dansk skrift-historie end Kromans bog.

C. O. Bøggild Andersen.

Bondeboliger og Husmænd.

Axel Steensberg: Den danske Bondegaard. Fra Jordhuset til den moderne Bondebolig. Schultz. 1942. — *Fridlev Skrubbeltrang*: Husmænd i Danmark gennem 300 Aar. Schultz. 1942.

I »Vi og vor Fortid« — den kendte Serie af populære, historiske Skrifter, som udgives af Historikergruppen — er der udkommet et Par Bind, som man maa lægge særlig Mærke til. De er ikke blot populariseret Videnskab, men i Virkeligheden grundlæggende inden for hver sit Omraade.